

VESALIUS EN DE ZESTIENDE-EEUWSE TANDHEELKUNDE*)

II. Bij de vierhonderdste verjaardag van VESALIUS' dood.

C. GYSEL

„C'est un événement inouï, en 1537, lorsqu'à Padoue, dans une chaire, apparaît un jeune étudiant, âgé de vingt-trois ans, ne payant pas de mine, assez mal bâti, mais d'apre expression et dont même les silences étaient poignants! Et avec cela au front l'indice irrécusable, attirant à soi l'élite attentive, avec tout ensemble une si précoce autorité, une si sereine assurance, un si mâle entrain que, sur ses lèvres, semblait se formuler, encore plus que la sienne, la conviction d'une longue hérédité.”

EUGÈNE BAIE (Le siècle des gueux, tome II, Le miroir de l'Occident, pag. 190).

p 31 december 1514 werd ANDREAS VESALIUS te Brussel geboren. Zijn hoofdwerk, *De humani corporis fabrica libri septem*, verscheen te Bazel in 1543. Hij stierf in tragische omstandigheden op het Griekse eiland Zante op 15 oktober 1564, achttien jaar nadat hij in dienst was getreden van Keizer Karel en van diens zoon Philips. Hij was nog geen vijftig jaar oud.

Kort voor het vierde eeuwfeest van zijn geboorte ontbrandde de Eerste Wereldoorlog. Daardoor verkeerde het Belgische Comité

voor de publikatie van een *Liber Memorialis Vesalianus* in de onmogelijkheid VESALIUS waardig te herdenken: alleen TRICOT-ROYER had in het begin van het jaar twee artikelen aan de grote anatoom gewijfd.

In 1943 deelt deze schrijver ons mede: „En 1914, à l'occasion du 4e centenaire de la naissance de Vésale, nous avons voulu rétablir à Zante une plaque épitaphière nouvelle. Le dessin en fut exécuté par le graveur Edouard Pellens et l'inscription très belle avait pour auteur le chanoine Van Caster de Malines. Le

*) Voor de eerste bijdrage zie Ned. Tijdschr. v. Tandheelk., 73:68, jan. 1966.

gouvernement belge nous offrait son généreux appui. Malheureusement la guerre brisa net le mouvement et le geste est à refaire.”

Nederland voelde zich dan ook verplicht ...,de taak der Belgische broeders over te nemen en, zij het dan ook wegens de benarde toestand op bescheiden schaal, de man te gedenken, wiens werk een redelijke ontwikkeling van de geneeskunde mogelijk heeft gemaakt” (G. VAN RIJNBEEK). De herdenking had plaats te Leiden, op 4 januari 1915.

Het eerste nummer van het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* ...,dat in velerlei opzicht schitterend is en klassiek zal blijven” (HOFFMAN), bevatte een tiental gedegen studies over VESALIUS en zijn *Fabrica*, waarvan ongeveer de helft in Franse of Duitse vertaling ook in *Janus* verscheen, terwijl *De Gids* een rede van VETH publiceerde. Maar ook Amerika bleef bij deze hulde niet achter: evenals te Leiden werden tentoonstellingen georganiseerd in New York, St. Louis en Atlantic City. Bovendien verschenen er achttien artikelen in negen tijdschriften. In de oorlogvoerende landen was de oogst schraal: vijf artikelen en een proefschrift in Duitsland, drie in Italië, twee in Engeland en één in Frankrijk.¹

In 1943 waren de omstandigheden nog ongunstiger, want meer landen waren nu in de oorlog betrokken. In Amerika kon SIGERIST nochtans een tentoonstelling inrichten en een bijzonder nummer van het *Bulletin of History of Medicine* aan VESALIUS wijden. Het *Bulletin of the Medical Librarian Association* en de *Yale Journal of Biology and Medicine* bleven daarbij niet achter: in deze drie tijdschriften tellen wij niet minder dan drie-en-twintig artikelen. Verder verschenen er nog veertien in andere Amerikaanse tijdschriften, negen in België, acht in Engeland, zes in Zwitserland, vier in Portugal, drie in Duitsland, twee in Spanje en één in resp. Argentinië, Australië, Canada, Nederland en Peru. Daarbij komen nog de studies van ARTELT, HÖLLEN en MUMEY, de levensbeschrijvingen van LÉBOUCQ, A. VAN DRIESSCHE, L. CATOIRE, PÉREZ DE LOS REYOS, de roman van WENZLITZKE (Jozef WEBER) en vooral CUSHING's monumentale *Bibliography of Andreas Vesalius* (1943), het derde standaardwerk na ROTH's biografie (1892) en SPIELMAN's *Iconography* (1922)².

In België daarenboven ...,werd het verschijnen van de *Fabrica* gememoreerd in de Brusselse stadsscholen, waar door de meesters een kwartiertje aan VESALIUS werd gewijd. In de koninklijke Vlaamse Akademie voor Geneeskunde, zitting van 16 juni, werd op de universele betekenis van VESALIUS gewezen. In een paar vergaderingen van Het Vlaamse Kruis in den lande werd op een Feestvergadering, ter gelegenheid van de uitreiking der getuigschriften van Eerste Hulp bij Ongevallen, over VESALIUS gesproken in geestdriftige woorden. Het was karig...” (ELAUT).

1) Samen: 56 nummers in de tweede uitgave van CUSHING's *Vesaliana*.

2) Samen: 79 nummers in de tweede uitgave van CUSHING's *Vesaliana*.

In *Wetenschappelijke Tijdingen*, (1944), pag. 40, lezen wij: „Benevens lezingen voor Zender-Brussel werd ook het standbeeld van A. VESALIUS, dat op het Barrikadenplein heel wat van zijn luister had verloren, op keurige wijze verfraaid en van een passende omgeving voorzien...”

De laatste oorlog had echter rampzalige gevolgen voor de VESALIUS-cultus. De oorspronkelijke houten blokken, waarmede OPORINUS de platen van de eerste twee Bazelse uitgaven van de *Fabrica* drukte, werden tijdens de luchtaanval op München vernield. Dat van het titelblad van de tweede uitgave had hetzelfde lot ondergaan bij de brand van de Leuvense universiteitsbibliotheek. Een Duitse uitgever had een facsimile uitgave van de *Fabrica* gereedgemaakt, maar de afgewerkte folio's, voorzichtigheidshalve opgeborgen in een stapelplaats, verdwenen nog vóór zij konden worden gebonden. Prof. KURT ELZE, die het voorwoord op deze uitgave moest schrijven, bezat er gelukkig een exemplaar van. Dit berust thans in de Yale Historical Medical Library.

Als een laat uitvloeisel van de herdenking van het verschijnen van VESALIUS' *Epitome* moge hier nog worden vermeld de facsimile reproductie van het enig bekende exemplaar van VIRINGUS' Nederlandse vertaling, dat de Gentse universiteitsbibliotheek zo gelukkig is te bezitten. Zij verscheen in 1943 dank zij de zorgen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde.

Een internationale hulde

Het is dan ook begrijpelijk dat in 1964 VESALIUS' dood plechtig werd herdacht. Hiervan getuigen de talrijke gelegenheidsartikelen in geschiedkundige tijdschriften en wetenschappelijke vakperiodieken voor geneeskunde. Elk geschiedkundig genootschap en elk geneeskundig congres stelde er prijs op, één of meer spreekbeurten aan VESALIUS te wijden. Met bijzondere plechtigheid geschiedde dit in steden waar VESALIUS had gewerkt: te Padua door het Italiaans Verbond van Geneesheren, te Bazel door de Internationale Vereniging voor Geschiedenis der Geneeskunde. De aldaar gehouden spreekbeurten getuigen van de verrassende bloei van de studiën over VESALIUS der laatste decennia.

Het is nog te vroeg om de volledige inventaris van deze bijdragen op te maken. In BOCKSTAELE'S bibliografie van *Scientiarum Historia* werden tot nu 63 nummers opgenomen (1964 en 1965).

In het centrum van deze internationale hulde aan de grote Zuid-Nederlander staat ongetwijfeld de *Academica commemoratio gentium actione ad quartum centenarium annum Andreae Vesalii defuncti*, ingericht te Brussel in de grote zaal van het Paleis der Akademiën onder de hoge bescherming van Koning BOUDEWIJN door vier der Koninklijke Akademiën van België, van 19 tot 21 oktober 1964.

Verscheidene buiten- en binnenlandse autoriteiten uit de geneeskundige wereld belichtten er de vele facetten van VESALIUS' genie en verdiensten. Prof.

Afb. 1. Portret van VESALIUS (48,5 × 41,5 cm) uit de vroegere universiteitsbibliotheek van Leuven, die tijdens de Eerste Wereldoorlog in vlammen opging. Het dagtekent uit het eind van de 17e of het begin van de 18e eeuw en wordt als volgt door SPIELMAN beoordeeld: „a commemorative portrait by an unnamed artist of considerable skill, a serious work and a sincere attempt to represent VESALIUS worthily both in aspect and in spirit.”

FLORKIN (Luik) trok uit VESALIUS' voorbeeld een les voor het heden: „zoals VESALIUS (en na hem GALILEI en FREUD) met het verleden hebben gebroken om nieuwe wegen in te slaan, moeten ook wij bereid zijn om nieuwe wetenschappen op te bouwen: submicroscopische celstructuur, moleculaire biologie en moleculaire evolutie”. Prof. VANDERSCHUEREN (Leuven) wees op de Brabantse afkomst van de familie VAN WESELE, die vanaf de zesde generatie vóór VESALIUS de heerlijkheid Steenberghe, op 5 km ten zuiden van Leuven bewoonde. Het is ook de Brabantse universiteit, die VESALIUS' geest door haar *Veneranda Facultas Artium* en door haar *Collegium Trilingue* heeft gevormd. „Weliswaar heeft hij te Parijs geneeskunde gestudeerd, maar hij heeft er geen graad behaald, zodat het waarschijnlijk is dat hij zijn licentie te Leuven heeft verkregen”.

Prof. BRABANT (Brussel) vond bij VESALIUS de kenmerken terug van een humanist uit de Renaissance: „groot reiziger, liefde voor letteren en wijsbegeerte, levensvisie, waarin de mens een microcosmos is, die leeft in een macrocosmos, bezield met een nieuwe wetenschappelijke geest, vertrouwend op de rede en op de uiteindelijke triomf van de waarheid”.

Prof. DANKMEYER (Leiden) analyseerde VESALIUS' betekenis voor de hedendaagse wetenschap: „de ontledkunde is nog steeds de grondslag van de geneeskunde en van het biologisch denken; als wetenschap is zij een academisch neutrale beschrijving, een belijdenis en een geestesvorming. Ook heden nog blijven bouw en structuur terreinen van wetenschappelijk onderzoek”. Prof. G. WOLFHEIDEGGER (Bazel) vermeldde bijzonderheden over VESALIUS' verblijf te Bazel in 1537, 1543 en 1547. Prof. BELLONI (Milaan) identificeerde JOHANNES DE VESALIA, die te Padua in 1427 het doctoraat in de geneeskunde behaalde, en die de schrijver is van een aan Frans SFORZA opgedragen traktaat over de pest, met de overgrootvader van de beroemde anatoom, professor aan de jonge medische faculteit van Leuven, wiskundige en arts van de stad Brussel en van de hertog van Bourgondië.

Prof. CH. KELLETT (Engeland) schilderde het geestelijke klimaat van Parijs in de jaren dat VESALIUS er studeerde: de Sorbonne was volop in strijd met het pas gestichte Collège de France. Onder invloed van dit klimaat zou VESALIUS zijn *Fabrica* hebben geconcipieerd. Dr. P. BOEYNAEMS (Antwerpen) volgde VESALIUS' sporen te Leuven en kwam daarbij tot de conclusie, dat veel punten omtrent zijn verblijf in deze stad nog niet zijn opgehelderd. Prof. O'MALLEY (Los Angeles), de schrijver van het in 1964 verschenen standaardwerk over de biografie van VESALIUS, vergeleek VESALIUS' onderwijs te Padua met dat van zijn voorgangers: „de nieuwe methodologie van de jonge hoogleraar maakte van Padua het eerste en voornaamste wetenschappelijke centrum van de zestiende-eeuwse geneeskunde”.

Prof. STREUDEL (Bonn) legde de nadruk op VESALIUS' verdiensten betreffende de anatomische nomenclatuur: „uitsluitend gebruik van Latijnse benamingen, zakelijke nauwkeurigheid, ondubbelzinnigheid en verwerpen van synoniemen”. Prof. CANGUILHEM (Parijs) vergeleek de persoonlijkheid van VESALIUS met die van COPERNICUS: „hun methoden van werken en van denken staan tot elkaar als

de waarneming staat tot de bewijsvoering: beiden geven echter een nieuwe visie: de een van de mens, de ander van de wereld". Prof. P. AUGIER (Parijs) schetste de evolutie van de verhouding tussen wetenschap en techniek. Tenslotte gaf Prof. FLORKIN (Luik) een overzicht van de recente aanwinsten van de studiën over VESALIUS.

Ten einde VESALIUS in echt vesaliaanse geest te huldigen, werd tijdens deze dagen tevens een internationaal symposium gehouden over moleculaire ultrastructuur en cytologie. Een tentoonstelling van de anatomische werken van VESALIUS, zijn voorgangers en zijn tijdgenoten, oorspronkelijke uitgaven, vertalingen en herdrukken, handschriften en zeldzame prenten, leverde ruimschoots gelegenheid om VESALIUS' werk te bewonderen en in de geschiedenis te situeren. Een gedenkplaat – ongeveer op de plaats waar VESALIUS' huis te Brussel moet hebben gestaan – werd ingehuldigd en een bezoek werd gebracht aan het stemmige Erasmushuis te Anderlecht. Tijdens de openingsplechtigheid overhandigde de heer Nicolaas BARBIANI, secretaris van de Vereniging voor Ethnologie en Geschiedenis van Griekenland, een urn, gevuld met aarde van het eiland, waar VESALIUS werd begraven. Enkele maanden later trouwens werden grootse plechtigheden op touw gezet om in de stad Zante (in 1953 door een aardbeving totaal verwoest, maar thans geheel herbouwd) een borstbeeld van VESALIUS te onthullen. Dit geschiedde op 1 en 2 mei 1964.

Tenslotte werd ook de bibliografie van VESALIUS verrijkt: de eerste uitgave van de *Fabrica* werd in anastatische druk opnieuw uitgegeven door de uitgeverij „Culture et Civilisation” te Brussel. Oorspronkelijker werk werd verricht door „Typographie Genevoise”; alle afbeeldingen van de Londense uitgave van het *Epitome* van Thomas GEMINI (1545) werden opnieuw gegraveerd en in 225 prachtig ingebonden exemplaren van hedendaagse commentaren voorzien. Verrassend en verheugend is echter de ontdekking van een exemplaar van de Keulse versie van VESALIUS' *Tabulae Sex*, die tot nu toe als verloren werd beschouwd. Wèl vermoedde men er het bestaan van, omdat zij een zevende plaat bevatte, die CHOULANT in 1852 had gezien en afgebeeld, maar die ondertussen verloren was gegaan. Deze zevende plaat – waarvan VESALIUS vertelt dat ze hem ontstolen was – is de eerste grafische voorstelling van het neuro-cerebrale complex. De Koninklijke Bibliotheek van België heeft dit enige exemplaar aangekocht. Daar bevindt zich tevens het enig bekende exemplaar van de Augsburgse versie. Bij „Culture et Civilisation” verscheen een facsimile-uitgave.

(wordt vervolgd)